

LBRIS

We know
books

Natalia Manoilescu-Dinu

Sfântul Duh
în spiritualitatea ortodoxă

Spandugino

Cuprins

Introducere	7
I. Fiul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt	15
1. Crearea lumii și a omului cu participarea Sfântului Duh	15
2. Sfântul Duh în viața lui Hristos	22
3. La umbra Paracletului: Moartea și Învierea Domnului	36
II. Cincizecimea	47
1. Pogorârea Sfântului Duh	47
2. Mărturii privind persoana și misiunea Paracletului	55
III. Structura pneumatică a antropologiei creștine	65
1. Sfântul Duh și persoana umană	65
2. Darurile Paracletului	78
IV. Instaurarea împărăției	101
Note privitoare la personalitățile citate în lucrare	109
Glosar	119
Bibliografie	125

1. Fiul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt

1. Crearea lumii și a omului cu participarea Sfântului Duh

Sfântul Duh a participat dimpreună cu Cuvântul la crearea lumii. La începutul *Genezei*, stă scris: „și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor” (Fc 1, 2). Se poate înțelege aici că este vorba despre lucrarea creatoare a Duhului Sfânt, care se exercita asupra materiei informe, căci se cunoaște rolul Său de Ipostas chemat să desăvârșească¹.

Teologia dinaintea de Niceea a văzut în Tatăl izvorul existenței, în Fiul, Logosul, sensul care structurează și rânduiește toate câte sunt, iar în Sfântul Duh, dinamismul care face astfel încât creațiunea să tindă spre plenitudine². Din această perspectivă, se poate afirma că Logosul a imprimat creațiunii caracterul de raționalitate, creând rațiunile lucrurilor, modele exemplare sau

¹ S. Boulgakov, *Le Paraclet*, Éditions Aubier-Montaigne, Paris, 1946, p. 148.

² Olivier Clément, „Quelques approches de la théologie et de l'expérience du Saint Esprit dans l'Église orthodoxe”, *Contacts*, nr. 107, 1979, p. 243.

arhetipuri după care a zidit universul sensibil. Pare că Duhul care plutea peste ape – eveniment socotit de Bulgakov drept o primă Cincizecime – a insuflat naturii, asupra căreia Se apleca, un puternic dinamism, adevărat elan creator. Dinamica vieții universale ține, ca atare, de sfera Sfântului Duh¹. Sfântul Vasile a subliniat că la creare au participat cele trei Persoane divine, fiecare într-un mod propriu: Tatăl a voit, Fiul a creat și Duhul Sfânt a desăvârșit².

După Bulgakov, semințele ideale ale ființelor, care sunt opera Fiului, prind viață în lume prin lucrarea Duhului. Din această cauză, ele sunt înveșmântate în frumusețe, căci Sfântul Duh este artistul lumii, frumusețea lumii fiind rezultatul lucrării Sale³.

Încă de la facerea lumii se observă împreună-lucrarea Porumbelului divin și a Cuvântului, datorită căreia toate s-au zidit, lucrare care continuă în veacul veacurilor. Duhul, cu aripile întinse deasupra lumii abia aduse la existență, îi apare unui mistic ortodox asemenea unei mame care își acoperă puii, încălzindu-i cu dragostea sa. În aceeași viziune, Fiul apare drept Acela care dă formă și luminează toate cele zidite de El⁴.

Începând cu facerea lumii, lucrarea Sfântului Duh susține și imprimă mișcarea cosmosului cu ajutorul energiilor divine necreate⁵.

¹ S. Boulgakov, *op. cit.*, p. 190.

² Sf. Vasile, *Omilii la Hexaemeron*, P.G., t. 29, col. 44.

³ S. Boulgakov, *op. cit.*, p. 193.

⁴ Un moine de l'Église d'Orient, *La Colombe et l'Agneau*, Éditions de Chevetogne, 1979, p. 11.

⁵ Myrrha Lot-Borodine, *La déification de l'homme*, Cerf, Paris, 1970, p. 255 [*Îndumnezeirea omului după învățătura Părinților răsăriteni*, traducere de Măriuca Alexandrescu, Editura Sophia, București, 2019].

Sfântul Chiril al Ierusalimului afirmă, întemeindu-se pe tradiție, că Sfântul Duh luminează și dă învățături ierarhiilor angelice. Misiunea pedagogică a Paracletului are în vedere nu numai omul, ci și ființele cerești. Sfântul Vasile merge mai departe, spunând că armonia puterilor cerești, care îl slujesc și îl adoră pe Dumnezeu, nu s-ar putea menține fără participarea Duhului¹. Soliile aduse de îngeri oamenilor, foarte frecvente mai ales în perioada care a precedat Întruparea lui Hristos, au fost inspirate de Duhul Sfânt, a cărui prezență pe lângă oameni se făcuse mai puțin simțită după cădere. Prin mijlocirea puterilor cerești, Paracletul nu a încetat însă niciodată să-i ocrotească și să-i inspire. Potrivit Sfântului Vasile, Duhul Sfânt a fost Acela care i-a descoperit Arhanghelului Gabriel taina Întrupării Cuvântului.

Lucrarea comună a Cuvântului și a Sfântului Duh s-a manifestat, de asemenea, la crearea omului. Cuvintele din *Geneză*: „Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră” (1, 26) indică participarea tuturor Persoanelor divine la actul creației. Narațiunea biblică subliniază că Dumnezeu l-a zidit pe om din țărână și a suflat în fața sa suflare de viață, astfel încât el a devenit viu (Fc 2, 7). Lossky interpretează acest dat biblic în sensul că în actul creării este implicat harul, sufletul primind, în același timp, viața și harul. Harul Sfântului Duh constituie adevăratul principiu pe care se întemeiază existența noastră spirituală.

Contribuția Logosului se vedește mai ales în crearea rațiunii, care luminează mintea (voûç) și întemeiază judecata,

¹ Sf. Vasile, *De Spiritu Sancto*, P.G., t. 32, col. 137-140.

în timp ce Sfântul Duh înzestrează inima cu darul Virtuților, precum și cu căldura iubirii divine¹. O asemenea separare poate părea artificială, deși ea se întemeiază pe scrierile Sfinților Părinți.

Într-un domeniu atât de delicat, nu se pot formula decât ipoteze care încearcă să traducă în limbaj omenesc taine ce depășesc înțelegerea noastră. Experiența misticilor, care deosebesc în ființa lor lucrarea comună a Fiului și a Sfântului Duh, atestă că astfel de afirmații pot avea un temei real. Hristos influențează, spun ei, mai ales intelectul, gândirea, El ne luminează și ne învață, în timp ce Sfântul Duh vorbește voinței și inimii noastre. Este vorba despre două lucruri ce sunt continuu convergente².

În toate timpurile, teologii au discutat mult cu privire la semnificația chipului divin după care a fost creat omul. Părerea cea mai răspândită, mai ales printre ortodocși, este că Sfântul Duh, odată cu insuflarea vieții, i-a dăruit lui Adam harul prin care omul se înrudea cu Dumnezeu și devenea astfel chipul Creatorului său. Lui Olivier Clément i se pare că întrevede aici germenele și făgăduiala Cincizecimii³. Pe de altă parte, Sfântul Chiril din Alexandria afirmă că o ființă, zămislită din pământ, nu ar fi putut deveni după chipul lui Dumnezeu, dacă nu ar fi primit suflarea divină⁴.

¹ Calist Patriarhul, *Capete (capitole)* care lipsesc în ediția I a Filocaliei de la Veneția, apud *Filocalia*, vol. VIII, p. 235.

² Un moine de l'Église d'Orient, *op. cit.*, p. 32.

³ Olivier Clément, „L'Église, espace...”, p. 29.

⁴ Sf. Chiril din Alexandria, *In Job*, XI, 10, P.G., t. 74, col. 941.

Evdokimov insistă asupra ideii că trebuie renunțat la orice concepție substanțialistă a chipului. Acesta nu este pus în om, ci omul în întregul său este creat, sculptat, după chipul lui Dumnezeu, adică al Sfintei Treimi¹. În fapt, chipul divin presupune, în primul rând, întâietatea principiului spiritual în om, înrudirea cu Ziditorul său.

De aici decurge, de asemenea, existența libertății, strâns legată de chip, un alt dar al Sfântului Duh, considerat de Sfântul Isaac Sirul ca fiind izvorul a toată libertatea². Sfântul Ioan Damaschin, ca de altfel cei mai mulți dintre Sfinții Părinți, printre care Sfântul Grigorie de Nyssa, a afirmat că rațiunea și libertatea sunt trăsăturile caracteristice care definesc chipul. Părinții răsăriteni sunt, în general, înclinați să identifice chipul cu voûc sau cu mintea, partea superioară a ființei umane, principiul libertății sale³.

În virtutea existenței chipului divin, Adam se găsea într-o strânsă comuniune cu Fiul și cu Sfântul Duh, comuniune împlinită prin mijlocirea energiilor divine necreate. Ca urmare a darurilor primite, poseda, pe deasupra, și puterea creatoare. El este acela care, la porunca lui Dumnezeu, dăruiește nume

¹ Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Éditions Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, 1965, p. 87 [*Ortodoxia*, traducere de dr. Irineu Ioan Popa, arhiereu-vicar, Editura IBMBOR, București, 1996].

² Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, LXII, în *Filocalia*, vol. 10, 1981, p. 322.

³ Vladimir Lossky, [*Essai sur*] *la théologie mystique de l'Église d'Orient*, Éditions Aubier-Montaigne, Paris, 1944, p. 198 [*Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere, studiu introductiv și note de pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1995].

tuturor dobitoacelor, tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor sălbatice (Fc 2, 20). Dumnezeu îl îndeamnă, de asemenea, să cultive și să păzească grădina Edenului. În aceste îndemnuri divine apare limpede vocația de creator a omului.

Așa cum fusese creat, Adam nu era totuși desăvârșit. Chipul divin îi fusese dăruit spre a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu. Acesta nu era decât un dat inițial, care presupunea un progres continuu. Părinții răsăriteni au insistat asupra faptului că chipul divin conținea în germene făgăduința îndumnezeirii. „Omul este o creatură care a primit porunca să devină dumnezeu”, va spune Sfântul Grigorie de Nazianz, iar Sfântul Vasile se va exprima în același mod¹. Căderea lui Adam a oprit înaintarea spre desăvârșire a omului, l-a îndepărtat de Creatorul său și a pus în primejdie însăși existența întregii creațiuni, desfigurate de păcat. Apariția morții, care a atins toate ființele, a fost consecința imediată a acesteia.

În ce îl privește pe om, căderea a dus la pierderea harului Sfântului Duh, care ar fi trebuit să-l ajute să atingă asemănarea cu Dumnezeu. Chipul divin nu a fost pierdut, ci doar umbrit, dată fiind prezența păcatului și datorită faptului că legătura strânsă care exista între Sfântul Duh și sufletul omului s-a rupt. Desigur că, și după cădere, dimpreună-lucrarea Cuvântului cu Duhul Sfânt a continuat să se mențină față de creațiunea pe care o apăra de dezintegrare. Îndepărtându-se de om, Duhul Sfânt nu a încetat totuși să sufle, căci El are „în sine forța suflării neîncetate”²,

¹ Apud Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Editura IBMBOR, București, 1978, p. 397.

² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Filocalia*, vol. 8, 1979, p. 239.

care are darul de a-l menține pe om în viață. Dar între Duhul Sfânt și sufletul omenesc exista o comuniune desăvârșită, o relație personală directă, care s-a pierdut prin cădere. Totuși, Sfântul Duh a continuat să-i inspire pe dreptii și pe profeții lui Israel, în perioada veterotestamentară, dar această acțiune era sporadică și venită din afară. Nu mai era vorba de o prezență intimă și continuă, care să se facă simțită înlăuntrul omului.

Se poate afirma că nici lumea păgână nu a rămas complet străină de suflarea Duhului, nici în credințele sale religioase, nici în cultura sa¹. Era însă vorba doar de intuiții trecătoare, datorate lucrării Sfântului Duh, care lumina sporadic pe unii aleși, dar, în ființa sa lăuntrică, omul era singur, în absența harului.

Încă de la crearea sa, omul a fost în continuă legătură cu Duhul Sfânt, care se afla prin energiile Sale la însăși rădăcina ființei și a voinței omului. Căderea a produs o schimbare adâncă în structura omului și, deși chipul nu a fost cu desăvârșire nimicit, îndepărtarea de Sfântul Duh a constituit pentru el o pierdere cu multiple urmări.

De aceea, toată perioada cuprinsă între căderea lui Adam și nașterea lui Hristos va fi dominată de așteptarea Mântuitorului, chemat să-l repună pe om în starea de har, pe care o pierduse prin cădere.

Numai Întruparea Fiului lui Dumnezeu și moartea Sa, urmată de Înviere, vor avea darul să restaureze natura umană, desfigurată de păcat, și să-i redea Duhul Sfânt, principiu și temelie al vieții spirituale.

¹ S. Boulgakov, *op. cit.*, p. 230.